

1968 szerepe a szlovákiai magyar tudományos intézményrendszer fejlődésében*

 ATTILA SIMON

 THE ROLE OF 1968 IN THE DEVELOPMENT OF SCIENTIFIC
 INSTITUTIONAL SYSTEM

323.15(=511.141)(437.6)“1968”

316.022.4(=511.141)(437.6):061.2“1968”

 The Prague Spring. The Csemadok. The Hungarian Scientific Life in Czechoslovakia. Normalization.

1968 csehszlovákiai eseményei kapcsán általában a legtöbbünknek az emberarcú szocializmus, vagyis a szocializmus megreformálásának kísérlete jut eszünkbe. Valójában azonban a létező szocializmus belső reformjára vajmi kevés esély volt, s az 1968-as események mozgatórugói között számos olyan momentum lehet, amelyek ma még kevéssé feltártak. Ennek ellenére 1968 jelentősége mégis túlmutat önmagán, hiszen a korabeli csehszlovákiai társadalom egészének a szocialista berendezkedés viszonyai között példátlan revitalizációját vonta maga után. Így a prágai tavasz szlovákiai magyar szempontból sem csupán a Csemadok politikai szerepvállalását, a 144/1968-as számú nemzetiségi alkotmánytörvény kidolgozását és elfogadását jelentette, hanem az egész szlovákiai magyar társadalom és közélet újraélesztésének a kísérletét, valamiféle visszatérési próbálkozást oda, ahol a szlovákiai magyarok a második világháború előtt voltak – vagyis egy teljesebb kisebbségi lét állapotába. Értve ez alatt egy olyan nemzetrész életét, ahol a szlovákiai magyar közélet nem csupán egy pártot, esetleg néhány civil szerveződést jelentett, hanem a többségi oktatási, kulturális, társadalmi intézményrendszerrel párhuzamosan és attól autonóm módon működő széleskörű – a politikára, a kultúrára, a sportra stb. is kiterjedő – kisebbségi intézményi hálózatot.

Természetesen az első köztársaság alkotmányos és politikai viszonyai, Dél-Szlovákia korabeli etnikai összetétele, a nyelvhatár fölötti régiók akkor még létező magyar érzelmű polgársága olyan világot teremtettek, amelynek újrateremtésére 1968-ban esély sem lehetett, s a cél sem ez volt. Ám az első köztársaság magyar intézményrendszerének bizonyos mértékű újrászervezésének lehetősége mégis felvillant 1968-ban, bár ezt a pillanatnyi lehetőséget utólag már „csalóka égi tünénynek” vagy inkább „lidércfénynek” kell tekintenünk. Az autonóm magyar intézményrendszer kiépítésének lehetősége és igénye a prágai tavasz erjedése kapcsán számos

*A 2008. november 21-én Somorján a Fórum Kisebbségkutató Intézet által szervezett A nemzetiségi kérdés helye a prágai tavasz folyamatában című konferencián elhangzott előadás szerkesztett változata.

területen jelentkezett, közte a tudományosságban is. Jelen tanulmányban ennek a folyamatnak szeretnénk – szélesebb körű levéltári kutatások és a korabeli események alakítóinak megszólaltatása híján korántsem a teljesség igényével – néhány fontosabb momentumát felvillantani.

A szlovákiai magyar tudományosság története ma még feltáratlan. Az egyéni életutak és regionális momentumok dokumentálása – hála az olyan szorgalmas krónikásoknak, mint Lacza Tihamér vagy Csáky Károly – már megkezdődött, ám a tudományos intézményhálózat komplex történeti fejlődése még megíratlan. Hogy ebben a tekintetben mégsem tapogatózunk teljesen sötétségben, az elsősorban Turczel Lajos páratlan gazdagságú munkásságának köszönhető.

Turczel Lajosnak a két világháború közötti tudományos életről írt tanulmányának súlyos bevezető mondata nem csupán hangzatos, hanem igaz is. Turczel szerint ugyanis a „két világháború közti tudományos éltünk a kisebbségi szellemi élet leggyengébb része volt”.¹ Ha folytatjuk a Turczel-szöveg olvasását, akkor arra is megkapjuk a választ, hogy miért: „...az igényesebb tudományosság kialakulása megfelelő központi intézmények (egyetem, akadémiai intézetek, országos könyvtár, szakbibliográfiák, tudományos folyóiratok, tudományos társaságok, állami dotációk, ösztöndíjak) hiányában nehezen képzelhető el. Márpedig ezeknek a kívánatos nemzeti kisebbségi tudományos intézményeknek a nagy része mindvégig hiányzott, s ami átmenetileg megvalósult belőle, az sem tudományosan, sem anyagilag nem volt kellőképpen megalapozott.”²

Turczel állításait a tények is alátámasztják. A két világháború között nem volt egyetemünk, sem akadémiai intézetünk, s tudományos igényű folyóirat (az ezeknek a kritériumoknak leginkább megfelelő *Nemzeti Kultúra*) is csupán 3 évig jelent meg. Az államfordulat előttről magukat átmentő tudományos társaságok (pl. a pozsonyi Uránia) pedig inkább csak tudománynépszerűsítő szerveződések voltak. Egyedül a T. G. Masaryk köztársasági elnök adományából 1931-ben létrehozott Csehszlovákiai Magyar Tudományos, Irodalmi és Művészeti Társaság (ismertebb nevén a Masaryk Akadémia) volt az egyedüli olyan intézmény, amelyben meg volt a lehetőség, hogy hazai tudományosságunk alapintézetévé nője ki magát. Erre azonban az intézményen is keresztül húzódo politikai árkok miatt nem kerülhetett sor.³

A második világháború utáni években a tét a szlovákiai magyar közösség megmaradása volt, természetesen szó sem lehetett magyar tudományosságról (noha egyéni teljesítmények – lásd pl. Arany A. Lászlót⁴ – ebben az időszakban is voltak). S bár az 1948-as kommunista fordulat a szlovákiai magyarok számára is meghozta jogaik lassú, s mondjuk ki világosan, hogy a párt- és az állami vezetés részéről csupán kényszerű és kelleetlen visszaadását, a kisebbségi intézményrendszer újraépítésére a sztálinista Csehszlovákia keretei között nem is lehetett gondolni, hiszen mindent az egy és oszthatatlan Csehszlovákia Kommunista Pártja (a továbbiakban: CSKP) helyettesített. Ezért állíthatjuk azt, hogy 1945 után a szlovákiai magyar tudományosság mintegy két évtizedre megszűnt létezni.

Hogy nem örökre, az elsősorban a Csemadoknak és néhány egyéni életpályának köszönhető. A hatvanas évek elején Csehszlovákiában beköszönő szellemi újjáéledés a szlovákiai magyar tudományosság iránti igény első csírait is a felszínre hozta. A Csemadok KB Elnökségének XIV. ülésén, 1963. szeptember 30-án a szlovákiai magyarok népművelésének és iskolán kívüli műveltségének javítása tárgyában a Szlovák Nemzeti Tanács (a továbbiakban: SZNT) felé irányuló javaslat már

megfogalmazta, hogy létre kell hozni a „csehszlovákiai magyarság irodalmi, történelmi, politikai és művészi hagyományainak kutatásával, felgyűjtésével és tudományos feldolgozásával foglalkozó 5-6 tudományos dolgozóból álló csoportot – illetve a – csehszlovákiai magyarság néprajzi (tárgyi és szellemi kultúra) hagyományainak kutatásával, felgyűjtésével és tudományos feldolgozásával foglalkozó 5-6 tagú tudományos dolgozókból álló csoportot”.⁵

A néprajzban a Népes megalakulása kapcsán kibontakozott gyűjtések nyomán kezdődött meg egyfajta erjedés, aminek köszönhetően a Csemadok KB Elnökségének 1964. augusztus 6-i ülésén a magyar intézményrendszer bővítéséről elfogadott határozatba egy magyar munkásmozgalmi múzeum (!!!) létrehozása mellett egy néprajzi múzeum alapításának az igénye is bekerült.⁶

Ezek a javaslatok, mint ahogy a Csemadoknak az ezekben az években a szlovákiai magyarok helyzetének javítása érdekében kidolgozott egyéb javaslatai azonban a döntési pozícióban lévő szerveknél nem találtak meghallgatásra, ezért a Csemadoknak az erre fogékony vezetőiben fokozatosan megérett az az elképzelés, hogy a kulturális szervezetnek addigi profiljától eltérően más feladatokat is fel kell vállalnia, s ha az állam nem lép, akkor öntevékenyen kell bizonyos dolgokat megvalósítania.

A néprajzi gyűjtőmunka szervezeti hátterének kialakítása iránti igény 1967-ben már annyira megerősödött, hogy a Csemadok Központi Bizottságának VIII. ülésén már egy, a Szlovák Tudományos Akadémia (a továbbiakban: SZTA) mellett működő magyar gyűjtőcsoport létrehozása is felmerült.⁷ Sőt nem csupán az ötlet szintjén, de a konkrét formába öntött javaslatot az SZTA Elnökségnek is eljuttatták. A javaslat szerint az SZTA Néprajzi Osztályán belül létrehozandó magyar csoportba egy-egy a népzenei hagyományokkal, a néptáncsal, a népköltéssel és a nyelvjárásokkal, a tárgyi hagyományokkal és a népviselettel foglalkozó szakember, egy részlegvezető, két technikus, egy adminisztrátor és egy titkár tartozott volna. Hogy a megkeresésre érkezett-e válasz, arról nincs tudomásunk, a Csemadok-vezetés azonban annyira már ismerte a hazai viszonyokat, hogy nem várt ölbe tett kézzel, hanem azonnal megkezdte egy amatőr gyűjtőhálózat, illetve egy néprajzi szakbizottság megszervezését.

Elsősorban a pozsonyi Comenius Egyetem magyar tanszékén működő oktatók aktivitásának köszönhető, hogy a néprajz mellett már a hatvanas évek közepétől megmozdult a nyelvészet is. Az 1967 októberében megtartott első kassai Kazinczy Nyelvművelő Napokon ugyanis felmerült egy nyelvművelő bizottság megalapításának az igénye, amely ötletet a Csemadok KB Elnöksége is felkarolta.

Hasonló eredményekről a történettudomány terén nem beszélhetünk, ami elsősorban a tudományág túlságosan is nagy ideológiai töltetének, illetve pártállami ellenőrzésének tudható be. Ez az oka annak, hogy 1968 előtt a magyar történelmi tudományosság megteremtése irányában a Csemadok sem mert lépéseket tenni, s maximum a helytörténelmi kutatások támogatásának megfogalmazásáig jutott el. Pedig az ún. burzsoá nacionalisták rehabilitációjával párhuzamosan a múlttól folyó szlovákiai közbeszéd központi témájává a hatvanas évek közepétől épp a nemzeti-ségi kérdés, illetve pontosabban a cseh–szlovák viszony vált. Még az olyan dogmatikus marxista történészek is, mint pl. Miloš Gosiorovský, aki tevékeny részese volt a sztálini rendszer építésének, és nem mellékesen közeli barátja Viliam Širokýnak, korábbi nézeteiktől jócskán eltávolodva az osztályharc helyett a cseh–szlovák

viszonyban jelölték meg a szlovákok huszadik századi történetének vezérfonalát.⁸ Ennek kapcsán előtérbe került a szlovák nemzeti történelem újraértékelésének a feladata is.

Ez a szemléletváltás pedig a szlovákiai magyar közéletre is kihatással volt, s felerősödött az igény a magyar kisebbség múltjának felülvizsgálata iránt – különös tekintettel az 1945 és 1948 közötti évekre. Hivatásos magyar történészek híján azonban ez a feladat leginkább szépirokra maradt – ennek a jegyében születtek meg Rácz Olivér (*Megtudtam, hogy élsz*), Dobos László (*Messze voltak a Csillagok; Földönfutók*) vagy Mács József (*Adósságtörlesztés*) regényei. Az 1945 és 1948 közötti korszak újraértelmezése pedig egy szlovák történészre, Juraj Zvarára maradt, aki 1965-ben jelentette meg *A magyar nemzetiségi kérdés megoldása Szlovákiában* című munkáját.⁹ S bár Zvara könyve ugyan a korábbiaktól nyíltabban beszélt a magyarokat sújtó üldöztetésről, de továbbra sem a teljes objektivitás igényével.

A Csemadok KB-nek a szlovákiai magyarság helyzetének változtatására irányuló – olykor meglehetősen ötletszerűnek tűnő – kezdeményezései, mivel azok a párt struktúráján kívülről érkeztek, kevés esélyt kaptak a megvalósulásra. Az 1968 elején elinduló változások, és a CSKP akcióprogramjának kidolgozása azonban olyan új helyzetet teremtettek, amit a Csemadok vezetése azonnal felismert. Ennek a felismerésnek volt az eredménye a Csemadok KB elnökségének március 12-i határozata, amely a szlovákiai magyarok jogállásának alapvető megváltoztatását irányozta elő. S bár a Csemadok-program prioritásai természetesen máshol voltak, a határozatba a tudományos intézményrendszerrel kapcsolatban mégis bekerült egy rövid utalás: „...szükséges ezért a nemzetiségi lét szükségleteknek megfelelő tudományos és kulturális intézetek, munkahelyek és intézmények létesítése.”¹⁰ Ez a megfogalmazás azonban még túlságosan általános, s csupán a párt készülő akcióprogramja szavainak szinte szó szerinti ismétlése volt. Azt, viszont hogy ezek mögött a szavak mögött valós igények húzódtak, bizonyítja, hogy a Csemadok állásfoglalás után megindult társadalmi vitában, amely során Csemadok-alapszervezetek és más társadalmi szervezetek egész sora nyilvánított véleményt, számos résztvevő javasolta a tudományos intézményrendszer alapjainak lerakását. Az állásfoglalások sorából mindenképp kiemelést érdemel a Szlovák Írók Szövetsége Magyar Szekciójának március 22-én keltezett javaslata, amely a szlovákiai magyar szellemi élet kiteljesítése érdekében egy nyelvtudományi, irodalomtudományi, történettudományi és néprajzi osztállyal működő Országos Magyar Tudományos Intézet, illetve egy Országos Magyar Könyvtár megalapítását javasolta.¹¹

A Csemadokhoz beérkező illetve a sajtóban megjelenő állásfoglalások mindenestre azt bizonyítják, hogy a magyar tudományosság alapintézményei megteremtésének gondolata már a prágai tavasz folyamatának első időszakában megfogalmazódott, s a következőkben már leginkább csak a megvalósítás mikéntjéről folyt a vita. Így az egész 1968–1969-es korszakon végighúzódo kérdésként vetült fel az, vajon a kialakítandó magyar tudományos intézményi hálózat a már létező intézmények – például azSZTA vagy a Csemadok – keretén belül valósuljon-e meg vagy teljesen önálló intézményekként.

A Csemadok-állásfoglalást követően a sajtóban kibontakozó szlovák–magyar vita és a magyar felvetésekre adott meglehetősen intoleráns szlovák reakciók azonban egy időre a háttérbe szorítottak minden más kérdést. Ennek is tudható be, hogy a magyar tudományos intézményrendszer megteremtéséről szóló diskurzus csupán

a nyár folyamán kapott újabb lendületet. A témáról kibontakozó párbeszédben fontos szerepet vállalt a Csemadok hetilapjának, a *Hétnek* Fórum című melléklete, amelyet Mács József szerkesztett. A korabeli magyar közélet demokratizálásának egyik szószólójává vált melléklet két ízben is közölt a tudományosság témáját érintő állásfoglalást. Az első július 21-én jelent meg Böszörményi János tollából,¹² aki azokat a kérdéseket vette számba, amelyekkel a hazai magyar értelmiségnek szembe kell néznie: vajon mi indokolja a nemzetiségi tudományos élet szükségességét; milyen feltételek vannak ehhez az egyes szakterületeken; milyen formái szükségese a tudományos intézményhálózatnak, illetve meg vannak-e a személyi feltételei az ilyen célú intézményrendszer létrehozásának. A Böszörményi által feltett kérdések kétség kívül létező problémákat takartak, hiszen a megfelelő személyi háttér megléte nem csupán 1968-ban, de a mai napig nehézségeket okoz tudományosságunkban.

Mivel a magyar tudományos intézményrendszer kialakításának első számú ösztönzője a Csemadok volt, alapvető fontosságúnak kell minősítenünk azt a dokumentumot, amelyet a Csemadok KB Tudományos Szakbizottsága dolgozott ki, s amelyet a *Hét* Fórum című melléklete augusztus 4-én hozott nyilvánosságra.¹³ A javaslat kidolgozásának háttérét nem ismerjük, a szövegből azonban arra következtethetünk, hogy a Csemadokon belül sem voltak még tisztázva a témával kapcsolatos álláspontok, illetve a szöveg megfogalmazásából nyilvánvalónak tűnik, hogy az egyes szakterületek feladatainak összefoglalását más-más személy végezte, a néprajz esetében például Kósa László, a kitűnő magyarországi szakember.¹⁴

A javaslat lényegét egy szlovákiai magyar tudományos intézet felállításának a terve jelentette. Noha a dolgozat több szempontból is a részletekbe ment, nyitva hagyta azt az alapkérdést, miszerint a felállítandó tudományos intézet önálló intézményként jöjjön-e létre vagy az SZTA szervezeti keretein belül. Feltehetően mindkét megoldásnak voltak támogatói és ellenzői, illetve voltak hátrányai és előnyei. Mint az írószövetség magyar szekciójának állásfoglalása is mutatta, a magyar értelmiség inkább egy önálló intézményben gondolkodott, ám egy ilyen megteremtése nemcsak nagyobb anyagi ráfordítást, hanem szélesebb személyi háttérrel igényelt volna. A Csemadok-javaslat szerint önálló intézet esetében a Csehszlovákiai Magyar Tudományos Akadémia, illetve a Nemzetiségi Tudományos Akadémia megnevezés jöhetett volna szóba, míg a Szlovák Tudományos Akadémián belül létrehozandó, de azon belül elkülönített személyi állománnyal és költségvetéssel bíró intézmény a Nemzetiségi Kutatóintézet nevet viselhette volna.

A Csemadok-javaslat szerint a felállítandó tudományos intézetnek önálló kutatási szinten nyelvészettel, irodalommal, néprajzzal, szociológiával, történelemmel és pszichológiai tudományokkal kellene foglalkoznia, míg az olyan tudományok, mint az agronómia, az orvostudomány, a közgazdaságtudomány, a jog- és társadalomtudomány, valamint a nemzetiségek által tömegesebben művelt műszaki tudományok esetében csupán terminológiai feladatai lennének.

A tervezet röviden kitért az egyes szakosztályok feladataira is, a szlovákiai magyar társadalom, a szlovák és magyar kapcsolatok és kontaktuszónák vizsgálatában megjelölve azokat. Így a nyelvtudományi osztálynak elsősorban a szlovákiai magyar nyelvjárásokat, a szlovákiai magyar nyelvhasználatot és a kétnyelvűséget, az irodalmi szakosztálynak pedig a csehszlovákiai magyar irodalom fejlődését és a magyar irodalom cseh és szlovák kapcsolatait kellett volna vizsgálnia. A tervezet szerint az

irodalmi osztálynak kellett volna felvállalnia a Csehszlovákia területén megjelent hungarikák: könyvek, kéziratok, folyóiratok stb. gyűjtését, illetve bibliográfiákat készíteni mintegy előkészítve ezzel egy központi magyar könyvtár megalapítását. A szociológiai osztály feladatát a dokumentum Dél-Szlovákia társadalmi struktúrájának a feltérképezésében, a különböző nemzetiségű lakosság együttélésének szociológiai vizsgálatában, az ifjúságszociológia és a nevelésszociológia művelésében határozta meg, míg a pszichológiai osztály esetében elsősorban a kisebbségi létből fakadó jelenségek szociálpszichológiai vizsgálatában és a pedagógiai pszichológiában nevezte meg.

A történelmi szakosztály feladatai kapcsán a dokumentum hosszabban foglalkozott azzal, hogy sem a szlovák, sem a magyar közvélemény nem ismeri a szlovákiai magyarok történetének „igazi mivoltát”, s hogy ennek mélyebb feltárását maguk a szlovák történészek is sürgetik. Éppen ezért a javaslat szerint a szakosztály feladata nem más, mint „a csehszlovákiai magyarok történetének tudományos, marxista feldolgozásával felszámolni a magyarsággal szemben tanúsított érdektelenséget, közönyt s a sokszor politikai megfontolásból eredő tudatos ferdtéseket”.¹⁵ Ebből a megfogalmazásba feltehetően a szlovákiai sajtóban a magyar kisebbséggel és annak történelmi múltjával kapcsolatban az előző hetekben folytatott polémikák is közrejátszottak, miközben érdekes módon maga a javaslat is kísérletet tett a magyar kisebbség múltjának – nem épp tudományos szintű – értékelésére. Míg vitákat kiváltható meghatározását adja a szöveg a szlovákiai magyarságnak, hiszen leszögezi, hogy az „sajátos mentalitású és lelkeségű, politikailag széles látókörű magyarrá változott. Másá lett, mint a magyarországi magyar.”¹⁶

A javaslat a történelmi szakosztály legfontosabb kutatási feladatának az 1918 és 1938 közötti korszak vizsgálatát nevezte meg, további feladatként pedig az 1938-as „visszacsatolást követő” évek; az 1945 és 1948 közötti népi demokratikusnak nevezett Csehszlovákia korszakát; valamint az 1948 utáni korszak kutatását jelölte meg.

Hogy a Csemadok Tudományos Szakosztályának fentebb ismertetett javaslata gyakorlatilag nagyobb visszhang nélkül maradt, az elsősorban annak köszönhető, hogy meglehetősen rossz időpontban jelent meg. A nyári szabadságok, másrészt Csehszlovákia augusztus 21-i megszállása következtében ugyanis a közvélemény elsiklott fölötte. Mivel pedig ősszel már a nemzetiségi alkotmánytörvény tartalmának véglegesítése foglalta le a Csemadok vezetőinek figyelmét, így a magyar tudományos intézményrendszer kiépítésének a gondolata egy időre a háttérbe szorult. A gondolat újraélesztésére csupán az alkotmány elfogadása után, november 23–24-én Ótátrafüreden megtartott értelmiségi találkozó adott lehetőséget. A találkozó az 1968-as szlovákiai magyar közélet máig kevésbé ismert, de ennek ellenére meghatározó jelentőségű eseménye volt. Az értelmiségi találkozóra a Csemadok járási elnökségeinek javaslata alapján a Csemadok KB apparátusával konzultálva 150 személyt hívtak meg, akikből 100 fő jelent meg. A résztvevők összetétele reális tükrét nyújtotta a szlovákiai magyar értelmiségnek, hiszen a két legnagyobb csoportot az általános és a középiskolai pedagógusok 18 fős és a műszaki mérnökök 14 fős csapata alkotta, s viszonylag nagyobb számban képviseltették magukat orvosok, jogászok és újságírók is. A felsőoktatás szféráját viszont csak 7 főiskolai és egyetemi oktató képviselte, míg tudományos kutatók részvételéről nincs is tudásunk.¹⁷ Talán ennek is köszönhető, hogy a találkozón elsősorban más közéleti problémák

kerültek előtérbe, bár azért a magyar tudományos intézményrendszer témája is teret kapott, sőt Teleki Tibornak, a nyitrai főiskola oktatójának javaslatára sor került egy, a Csemadokon belüli Tudományos Tanács 23 fős előkészítő bizottságának a megválasztására is. Az olykor semmitmondó szövegű, és csupán 10 nappal a tanácskozás befejezés után véglegesített zárónyilatkozat foglalkozott ugyan a tudományosság kérdésével, de az augusztusban nyilvánosságra hozott elképzelésekkel szemben nem jelentett előrelépést. Továbbra is megmaradt benne a korábban is észlelhető kettősség, mely szerint a hazai magyar tudományosság jövőjét részben a Csemadok keretén belül létrehozandó tudományos (történelmi, néprajzi, szociológiai, irodalmi- és nyelvtudományi) szaktanácsok kiépítésében, másrészt egy nemzetiségi tudományos intézet létrehozásában látták.¹⁸

Ezt az utat erősítették a Csemadok 1969. március 17-én megtartott rendkívüli országos közgyűlésének a határozatai is. A közgyűlés vitájában többen, köztük Csanda Sándor, illetve Géczy Lajos is szorgalmazták egy, az SZTA melletti magyar tudományos intézet létrehozását. Az események befolyásolásának lehetőségét egyre inkább elveszítő Csemadok-vezetéstől azonban érdemi választ nem is remélhettek. Így csupán azt a semmitmondó választ kapták, hogy az SZTA Elnöksége és a nemzetiségi minisztérium rendszeresen foglalkozik a témával.¹⁹ S noha ez a válasz már jelezte, hogy a Csemadok lehetőségei behatároltak, a közgyűlésnek a Csemadok KB Elnöksége által júniusban elfogadott részletező programjába ennek ellenére még bekerült egy központi magyar múzeum, könyvtár és képtár, valamint egy Nemzetiségi Kutatóintézet létrehozásának a szándéka is. Arra, hogy mindezekre a párt- és állami szervek rábólintanak viszont már egyre kevesebb esély mutatkozott.

Ezt felismerve a Csemadokon belül is áthelyeződtek a hangsúlyok, s az önálló nemzetiségi tudományos intézményhálózat helyett egyre inkább a Csemadokon belüli szakbizottságok kiépítését kezdték szorgalmazni, és a rendkívüli közgyűlés részletes programja konkrét lépéseket is előírányzott ennek érdekében. Az előírányzott menetrend szerint ugyanis az év végéig kellett megalakítani a Csehszlovákiai Magyar Nyelvművelő és Nyelvjárásgyűjtő Társaságot, a Csehszlovákiai Magyar Néprajzi Társaságot és a Csehszlovákiai Magyar Történelmi Társaságot. A szociológia esetében 1969 végéig csupán egy Központi Szociológiai Bizottság létrehozása volt a cél, majd ezt legkésőbb 1970 nyaráig a Csehszlovákiai Magyar Szociológiai Társaság megalapítása követte volna. Szintén a program részét képezte az, hogy az egyes társaságok munkájának eredményeit 1970-től rendszeresen kiadott évkönyvekben kell megjelentetni.²⁰

A külön nemzetiségi kutatóintézet, ill. Magyar Tudományos Akadémia létrehozásának a terve a csehszlovák párt- és állami vezetésben bekövetkezett változásokkal párhuzamosan szép lassan elhalt. Igaz, a kormány mellett működő Nemzetiségi Tanács 1969. július 10-én tartott ülésére előterjesztett tézisek között ugyan még szerepelt a Szlovák Nemzetiségi Akadémia mellett felállítandó Nemzetiségkutató Intézet, illetve önálló magyar könyvtár és levéltár felállításának terve,²¹ a Csemadok KB Elnökségének 1969. október 21-i ülésén Szőke József által beterjesztett beszámolóban pedig elhangzott, hogy „a Szlovák Tudományos Akadémia elnöksége elvben hozzájárult a Nemzetiségi Kutatóintézet létrehozásához és munkájának beindításához január 1-től”,²² ám a realitás már más volt. Ekkor már megkezdődött a Gustáv Husák által fémjelzett normalizációs politika, amely a társadalom 1968-as demokratizálásának minden eredményét fel kívánta számolni. A kormány Nemzeti-

ségi Tanácsát 1970 őszén újraszervezték, a „reformtalanított” testület pedig hibásnak minősítve az 1969-es elveket, új célok kidolgozásába kezdett, amelyekbe sem a Nemzetiségi Kutatóintézet, sem más, a nemzetiségek felé tett engedmény nem fért bele.

A Csemadok reformista vezetése azonban még a helyén volt 1969–1970-ben, így a magyar tudományosságnak a Csemadok szervezeti hálózatán belüli kiépítése ekkor még reálisnak tűnhetett, s ezeknek a törekvéseknek ideig-óráig még meg is voltak az eredményei. Az egyes tudományágak közül a szervezésben és az eredményekben a legmesszebb a néprajz, illetve a nyelvészet jutott, míg a történelemtudományi és a szociológiai társaságok megszervezése és munkája – elsősorban az előzmények, illetve a megfelelő személyi háttér hiánya miatt – kevesebb eredményt hozott. A hazai nyelvészeti kutatásoknak az 1967-ben, a Csemadokban megalakult nyelvművelő szakbizottság és az ugyanezen év végén megtartott első Kazinczy Napok adták az első lökést. Ennek a lendületnek köszönhetően 1968-ban a tudományosság irányába tett elmozdulás jeleként a szakbizottságon belül különböző szakcsoportok jöttek létre, s az 1968 novemberében megtartott 2. Kazinczy Napokon is ezekben folyt a munka. A széles körű szakmai munkát leginkább az tette lehetővé, hogy a pozsonyi és a nyitrai magyar tanszékeknek köszönhetően a legtöbb megfelelően kvalifikált tudományos szakemberünk épp a nyelvészetben tevékenykedett. A szakcsoportok így megfelelően képzett vezetőkkel rendelkeztek, noha ezek aktivitása között jelentős különbségek voltak. A szakcsoportok közül a sajtónyelvi, a nyelvi-nevelési, a beszélt nyelvi, illetve az ismeretterjesztő szakcsoport inkább a nyelvművelési és ismeretterjesztő feladatokat láttak volna el, míg szűkebben vett tudományos munka leginkább a dialektológiai, a toponímiai, a nyelvi-összehasonlító és a terminológiai csoportban kellett, hogy összpontosuljon. A csehszlovákiai magyar tudományosság eredményei tárgyában 1969. december 21-én a Csemadok KB elnöksége elé terjesztett anyag²³ szerint a legtöbb munkát a Teleki Tibor vezette (feladatát később Teleki Tiborné vette át) toponímiai szakcsoport végezte, amely a szlovákiai magyar településterület helyneveinek azóta sem befejezett szisztematikus feltérképezését tűzte ki maga elé. Szintén megindult a tényleges munka a terminológiai szakcsoportban, amelyben Csuka Gyula irányításával megkezdődött egy szlovák–magyar és magyar–szlovák mezőgazdasági szakszótár előkészítése. A Sima Ferenc vezette dialektológiai, a Fukári Valéria irányítása alatt álló sajtónyelvi, a Mircz Károly vezette nyelvi-nevelési és a Bertók Imre irányítása alatt álló nyelvi-összehasonlító szakcsoport viszont kevés tényleges tevékenységet tudott csak felmutatni. A beszélt nyelvi és az ismeretterjesztő szakcsoportok megfelelő vezető hiányában 1969 végéig meg sem kezdték tevékenységüket. Ez utóbbi vezetését később Jakab István vette át.²⁴

Ha a szakcsoportok komolyabb eredményeket ilyen rövid időn belül nem is értek el, tevékenységük minden bizonnyal hozzájárult ahhoz, hogy a Csemadok X. közgyűlése által tervbe vett tudományos társaságok közül elsőként épp a Csehszlovákiai Magyar Nyelvművelő és Nyelvjáráskutató Társaság (a továbbiakban: CSMNYNYT) alakulhatott meg. Alakuló ülését 1969. május 23-án Pozsonyban, a Csemadok nagytermében tartotta, ahol 27 meghívott jelent meg.²⁵ A tanácskozáson Sima Ferenc, a Csemadokon belül működő nyelvi szakbizottság vezetője számolt be az eddigi munkáról, s tett javaslatot a társaság megalakulására. A Jakab István által előterjesztett alapszabály elfogadását követően megválasztották a CSMNYNYT tiszt-

ségviselőit, amelynek tiszteletbeli elnöke Dobos László, társelnöke pedig Sima Ferenc lett. A tudományos titkári tisztséget Jakab István töltötte be. A társaság vezetőségében többek között a korabeli tudományosság olyan kitűnő képviselői is helyet kaptak, mint Zeman László, Teleki Tibor, Balázs Béla, Bertók Imre és Zsilka Tibor.

A nyelvészethez hasonlóan a szisztematikus néprajzi kutatások iránti igény is még 1968 előtt jelentkezett, s – mint már jeleztük – a Csemadokban már 1964-ben felmerült egy Néprajzi Múzeum, 1967-ben pedig egy, az SZTA-n belüli magyar gyűjtőcsoport létrehozásának az ötlete.²⁶ Noha ezek a javaslatok nem valósultak meg, a Csemadokon belül létrejött egy Néprajzi Szakbizottság, amely vezetésével 1968-ban megrendezésre került a néprajzi gyűjtők első nyári tábora,²⁷ az év második felében pedig már a Lévai és a Nyitrai járás kivételével Dél-Szlovákia valamennyi régiójában létrejöttek a néprajzi szakcsoportok.²⁸ Ezeknek tevékenységébe olyan szakemberek, illetve közéleti személyiségek kapcsolódtak be, mint Mácza Mihály, Marczell Béla, Görcsös Mihály vagy Csáji Bertalan. A néprajzi társaság megszervezése felé fontos lépésnek bizonyult a szakbizottság által 1969. április 12-re Galántára összehívott megbeszélés, ahol a jelenlévők megalapították a társaság előkészítő bizottságát.²⁹ Néhány héttel később a szervezet alapszabályát vitatták meg, 1969. november 29-ére pedig összehívták a Csehszlovákiai Magyar Néprajzi Társaság (a továbbiakban: CSMNT) alapító gyűlését. A Csemadok székházában megtartott ülésen összesen 28 személy – néprajzzal foglalkozó szakemberek, múzeumi dolgozók, néprajz iránt érdeklődő Csemadok-tagok – vett részt, akik elfogadták a társulás alapszabályát, majd megválasztották a vezetőséget. A társaság elnöke Marczell Béla, alelnöke Csáji Bertalan, titkára pedig Ág Tibor lett.³⁰ A társaság fő feladataként a szlovákiai magyarok néprajzi értékeinek tudományos igényű felgyűjtését, rendszerezését és publikálását nevezte meg, megfelelő intézményi háttér hiányában azonban ennek a célnak nem tudott, s nem is felelhetett meg. Így leginkább a járási néprajzi szakcsoportok és az önkéntes gyűjtők munkájának irányítása, illetve a néprajzi gyűjtők nyári táborának megszervezése jellemezte tevékenységét. A normalizáció szolgálatába álló új Csemadok-vezetés azonban 1974-ben megszüntette a CSMNT-t, amely a továbbiakban ismét csupán szakbizottságként folytathatta tevékenységét.³¹

A Csehszlovákiai Magyar Történelmi Társaságról meglehetősen kevés az ismeretünk. A társaság megalakítása felé az első lépést 1969. június 20-án tette meg a Csemadok, amikor a hazai honismereti mozgalom néhány képviselőjének és szlovákiai magyar történészeknek a részvételével tanácskozást szervezett.³² Itt a jelenlévők megvitatták a társaság létrehozásának lehetőségét, majd előkészítő bizottságot alakítottak, amelynek feladatául adták az alapszabály kidolgozását és az alakuló gyűlés előkészítését. Bár a források meglehetősen szűkszavúan szólnak a témáról, a megalakítandó szervezet feladatait illetően feltehetően nem volt összhang a résztvevők között. A Csemadok azon törekvésével szemben, amely alapvetően az amatőr honismereti mozgalmat összefogó szervezetet képzelt el, a jelen lévő történészeknek más elképzeléseik voltak. Ennélfogva vita bontakozott ki arról, vajon a hivatásos történészek mellett milyen szerepet kapjanak azok, akik „a tudományosság minden kritériumának nem tesznek eleget”.

Ezek a viták is közrejátszhattak abban, hogy a társaság megalakulását, 1969. decemberéről 1970. februárjára halasztották, ténylegesen azonban csak 1970. áp-

rilis 18-án került sor rá. A társaság elnöke Hamar Kálmán lett, tagjai közé pedig többek között Püspöki Nagy Péter, Vadkerty Katalin, Popély Gyula, Kiss József, Janics Kálmán és Csizmadia Dezső tartoztak. A Csehszlovákiai Magyar Történelmi Társulat (a továbbiakban: CSMTT) programja elsősorban a helytörténeti kutatások, az amatőr honismereti mozgalom és az ismeretterjesztés köré szerveződött, ami a Csemadok koncepciójának győzelmét jelentette, a történészek által szorgalmazott – professzionális – irányvonalal szemben. Annak, hogy a CSMTT nem tudott tényleges tevékenységet kifejteni, azonban nem ez, hanem a normalizációs politika volt az oka. A Csemadok 1970–1971-re előirányzott programjában ugyan még szerepelnek a CSMTT feladatai (pl. az 1920-as decemberi sztrájk évfordulójára szervezendő ünnepi akadémia, illetve a CSKP alapító tagjai visszaemlékezéseinek gyűjtése) azonban a társaság konkrét tevékenységéről nincs semmiféle információnk. Egyetlen kézzelfogható eredményként a kevés szlovákiai magyar történész egyike, Popély Gyula által 1973-ban a Masaryk Akadémia történetéről kiadott könyvét említhetjük, amelynek megszületésében 1968 szelleme kétség kívül szerepet kapott. Az már viszont a korabeli csehszlovákiai viszonyokat jellemzi, hogy Popély könyvét a kiadás után azonnal bezúzták, s egy cenzúrázott változatát engedték csak a nyilvánosság elé.

A történettudománytól is rosszabb helyzetben volt a szociológia, hiszen ezen a szakterületen a szlovákiai magyarság sem az első köztársaságból örökölt hagyományokkal, sem megfelelő szakemberekkel nem rendelkezett. 1968 egyedüli előzményként azt a két, a szlovákiai magyar lakosság körében végzett szociológiai felmérést emelhetjük ki, amelyek 1964–1965-ben, illetve 1967-ben zajlottak le, s amelyek eredményei a mai napig nem kapták meg a megfelelő figyelmet. Az első felmérés eredményeit ugyan Kardos István részben közzétette az *Irodalmi Szemlében*,³³ ám a második felmérés eredményei azóta sem kerültek publikálásra.

A szlovákiai magyar szociológia fejlődésének legnagyobb akadályát a megfelelően képzett szakemberek hiánya jelentette. Ennek tudható be az is, hogy 1969 őszéig – a Rimaszombati járás kivételével – sem a Csemadok programja által előirányzott járási szociológiai szakcsoportok nem kezdték meg a tevékenységüket, sem a központi szociológiai szakbizottság nem alakult meg. Így a Csemadok KB Elnökségének 1969. december 12-i ülésére a tudományszervezéssel kapcsolatosan beterjesztett anyag is csak a reménykedés hangján tudott arról szólni, hogy a következő év végéig sikerül megalapítani a Csehszlovákiai Magyar Szociológiai Társaságot.³⁴ A csehszlovák társadalomban és ekkor már a Csemadokban is felülkerekedő normalizációs kurzus következtében erre azonban nem kerülhetett sor.

A Csemadok-archívum tanulsága szerint a magyar tudományosság alapintézményeinek megteremtése iránti igény 1973 elején bukkant fel utoljára. Ekkor került a Csemadok KB Elnöksége elé az a tervzet, amely kellő ideológiai megindoklással körítve a Csehszlovákiai Magyar Tudományos Könyvtár létrehozását irányozta elő.³⁵ A Major Ágoston által aláírt javaslat szerint a könyvtár létrehozását elsősorban a magyar kisebbség kultúrájának tudományos szintre való emelése indokolja, s a leendő könyvtárnak két alapvető feladatot kell ellátnia: gyűjteni és konzerválni a hazai magyar nyelvű és magyar vonatkozású anyagokat – vagyis nemzetiségű könyvtárként működni. Másodsorban pedig gyűjteni és feldolgozni a külföldi magyar nyelvű tudományos produkciót és hungarikákat. Az előterjesztés szerint a könyvtár bibliográfiai-információs központként is működni, így részben átvehetné a Matica sloven-

ská, illetve a Szlovák Információs Központ feladatait is. A tervezet alaposságát mutatja, hogy részletesen taglalja a létrehozandó könyvtár feladatait, illetve foglalkozik annak megszervezésének részleteivel is. A javaslat szerzője szerint a könyvtárnak szervezetenként az Egyetemi Könyvtárhoz kellene tartoznia mint annak önálló osztálya, közvetlen irányítását pedig a kultuszminisztérium nemzetiségi osztálya vagy a Csemadok KB Elnöksége látná el. Noha a tudományos könyvtár tervezetének további sorsát nem ismerjük, feltehetően ugyanúgy ad acta került, mint az 1968-as szellemiség más termékei is.

Összességében elmondható, hogy 1968 nem csupán Csehszlovákia és a Csehszlovákiában élő magyar közösség politikai élete megújításának a lehetőségét villantotta fel, hanem a szlovákiai magyar társadalom egésze revitalizálásának az esélyét is. Ebben a folyamatban kiemelkedő szerepe volt a prágai tavasz időszaka alatt – és még utána is – erején és tényleges lehetőségein jóval felül vállaló Csemadoknak, amely a szlovákiai magyar tudományos élet újraindításának a feladatát is magára vállalta. A Csemadok alapvetően két vonalon kívánta ezt a célt elérni. Egyrészt a CSKP akcióprogramjába is belekerült elvekre (amelyek kimondták az országban élő nemzetiségek egyenlő jogait és jogos igényüket saját intézményrendszerre) építve az állam által kívánta biztosítani a magyar tudományosság szervezeti hátterét: értsd alatta a Nemzetiségi Tudományos Intézetet, a központi Magyar Könyvtár, levéltár, múzeum tervét. Emellett viszont a Csemadokon belül kiépített tudományos társaságok segítségével megpróbálta összefogni a hazai magyar tudományosságot, és azt a Csemadok népművelési tevékenységébe integrálni. Ezt a koncepciót 1969 áprilisa után a kibontakozó normalizáció³⁶ először azzal torpedózta meg, hogy a nemzetiségi kutatóintézet tervét egyszerűen az asztal alá söpörték. Ekkor a Csemadok még megpróbálkozott azzal, hogy intézet híján ezt a szerepet az ekkor alakulás alatt lévő társaságok vállalják fel, noha a Csemadok-székházban is tisztában voltak vele, hogy „egy ilyen intézmény szerepét a Csemadok keretén belül működő tudományos társaságok nem helyettesíthetik, tevékenységük inkább aláhúzza a kutatóintézet szükségességét, valamint egy központi magyar könyvtár, levéltár és múzeum létrehozásának igényét”.³⁷ 1970-re azonban az is kiderült, hogy a husáki szocializmus nem csupán a külön magyar intézményrendszer létét nem tűri meg, de nem engedi a Csemadok társadalmi szerepvállalását sem. Az 1971 márciusától Fábr István, Varga Béla és Varga János által fémjelzett Csemadok keretei között az 1969–1970-ben megszerveződő tudományos társaságoknak sem volt helyük.

A szlovákiai magyar tudományosság intézményrendszerének 1968-as megteremtése kísérletének kudarcát azonban korántsem a Csemadokban kell keresni. A kudarc magában a prágai tavasz folyamatában kódolva volt. Egy olyan kísérlet, amely a létező szocializmus keretei között próbálkozott meg a társadalmi élet demokratizálásával ugyan eleve halálra volt ítéelve. Még akkor is, ha Dubček-től határozottabb, erősebb jellemű vezető állt volna az élén.

Így a szlovákiai magyar tudományosság közel további húsz évre ismét néhány egyéni életpálya keretei közé húzódott vissza. Az igény a hazai magyar tudomány intézményes hátterének megszervezésére azonban – ha a felszín alatt is – tovább élt 1968 után is. Nem csoda, hogy az *Új Minden Gyűjtemény* ankétjában ezt rögtön a bársónyos forradalom előtt több vezető magyar tudományos szakember is megfogalmazta.³⁸ Beteljesülése azonban már egy 1968-hoz képest megváltozott viszonyrendszer közepette valósult meg a Fórum Kisebbségkutató Intézet megalakulásával,

amely keretén belül ma a hazai néprajzi, történeti, szociológiai kutatások összpontosulnak. Megteremtődött tehát az 1968-ban megálmodott kőintézmény, van mellette központi magyar könyvtár, van levéltár, vannak – ha kis számban is – megfelelően képzett szakemberek. Most már csak az államnak kellene felismernie feladatait. Talán eljön majd ennek is az ideje.

Jegyzetek

1. Turczel Lajos: A csehszlovákiai magyar tudományos élet alakulása a két háború között. In uő: *Visszatekintések a szlovákiai magyar kisebbségi lét első szakaszára*. Dunaszerdahely, Lilium Aurum, 2002, 123. p.
2. Uo.
3. Vö. Popély Gyula: *A Csehszlovákiai Magyar Tudományos, Irodalmi és Művészeti Társaság*. Bratislava, Madách, 1973.
4. Arany A. László tevékenységével kapcsolatban lásd Tóth Károly–Végh László (szerk.): *Emlékkönyv Arany A. László tiszteletére*. Somorja, Fórum Kisebbségkutató Intézet, 2007.
5. Szabó Rezső: *A Csemadok és a prágai tavasz. Beszélgetések, cikkek, előadások, dokumentumok*. Pozsony, Kalligram, 2004, 321. p.
6. Uo. 331. p. Vö. Popély Árpád: *A (cseh)szlovákiai magyarság történeti kronológiája 1944–1992*. Somorja, Fórum Kisebbségkutató Intézet, 2006, 254. p.
7. Fórum Kisebbségkutató Intézet–Bibliotheca Hungarica (a továbbiakban: FKI–BH), Csemadok Archívum (a továbbiakban: CSA), CSKBE, VIII. ülés, 1967. november 17.
8. A szlovák történetírással kapcsolatban lásd Hudek, Adam: *Slovenská historiografia a Československé dejiny v rokoch 1918–1968*. http://www.forumhistoriae.sk/FH1_2007/texty_1_2007/hudek.pdf.
9. Zvara, Juraj: *A magyar nemzetiségi kérdés megoldása Szlovákiában*. Bratislava, Vydavateľstvo politickej literatúry, 1965.
10. A Csemadok Központi Bizottságának állásfoglalása Csehszlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottságának januári határozatához és javaslata a nemzetiségi kérdés megoldásához. In Popély Árpád (szerk.): *1968 és a csehszlovákiai magyarság. Dokumentumok*. Somorja, Fórum Kisebbségkutató Intézet, 2008, 49. p.
11. Popély Árpád: i. m. 271. p.
12. Böszörményi János: Hogyan tovább? Gondolatok a hazai magyar tudományos élet megszervezéséről. *Hét*, Fórum melléklet, 29. sz. 1968. július 21.
13. Javaslát egy csehszlovákiai nemzetiségi tudományos intézet felállítására. *Hét*, Fórum melléklet, 31. sz. 1968. augusztus 4.
14. A nagy távlatú történeti kutatások elkötelezettje. Interjú a 60. éves Kósa Lászlóval. (Készítette Juhász L. Ilona.) *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 4. évf. (2002) 3. sz. 173–182. p. Vö. Kósa László: A csehszlovákiai magyar néprajzi kutatás feladatai. *Irodalmi Szemle*, 11. évf. (1968) 748–761. p.
15. Javaslát egy csehszlovákiai nemzetiségi tudományos intézet felállítására. *Hét*, Fórum melléklet, 31. sz. 1968. augusztus 4.
16. Uo.
17. FKI–BH, CSA, 11. doboz, 277/1969.
18. *Hét*, 1968. december 8.
19. FKI–BH, CSA, Csemadok KB elnökségének II. ülése, 1969. május 19.
20. FKI–BH, CSA, Csemadok KB elnökségének III. ülése, 1969. június 19.
21. Popély Árpád: i. m. 305. p.

22. FKI–BH, CSA, Csemadok KB elnöksége, 1969. október 21. Beszámoló a Csemadok Központi Bizottságának III. ülésére.
23. FKI–BH, CSA, 12. doboz, 288/1969.
24. FKI–BH, CSA, Jelentés a Csemadok mellett működő Nyelvművelő és Nyelvjáráskutató Társaság munkájáról.
25. FKI–BH, CSA, Csemadok KB elnökségének III. ülése, 1969. június 19. Jelentés a Csehszlovákiai Magyar Nyelvművelő és Nyelvjáráskutató Társaság megalakulásáról.
26. A szlovákiai magyar néprajztudomány fejlődésével kapcsolatban lásd Liszka József: *A szlovákiai magyarok néprajza*. Budapest–Dunaszerdahely, Osiris–Lilium Aurum, 2002.
27. A Pozsonyeprejesen megrendezett nyári tábort a következő években a Domicán, Gimesen, Szádellőn, Paton, Tiszacsernyőn megrendezett nyári táborok követték.
28. FKI–BH, CSA, Csemadok KB elnöksége, 1969. szeptember 4. Beszámoló a néprajzi gyűjtőmunkáról.
29. Görcsös Mihály: Magyar néprajzi kezdeményezések Szlovákiában. *Hírharang*, 1992. 1–2. sz. 11–19. p.
30. FKI–BH, CSA, 12. doboz, 288/1969.
31. Ág Tibor: A Csehszlovákiai Magyar Néprajzi Társaság megalakulásának előzményei, avagy a Csemadok és a néprajzi gyűjtés. *Hírharang*, 1991. 3. sz. 13–17. p.
32. FKI–BH, CSA, Csemadok KB elnöksége, 1969. október 21. Beszámoló a Csemadok Központi Bizottságának III. ülésére.
33. Kardos István: A magyar nemzetiségű dolgozók kulturális színvonalának minősítése. *Irodalmi Szemle*, 1965. 6. sz. 529–543. p.
34. FKI–BH, CSA, 12. doboz, 288/1969. A csehszlovákiai magyar tudományos élet megindításának eredményei és problémái, és a járási népnevelési szakbizottságok eddigi tevékenysége.
35. FKI–BH, CSA, 15. doboz, 316/1973. Csehszlovákiai Magyar Tudományos Könyvtár.
36. A magyar kisebbség helyzetéről a normalizáció kezdeti szakaszában lásd Marušiak, Juraj: A magyar kisebbség a normalizációs évek szlovákiai politikájának összefüggéseiben. 1. rész. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 7. évf. (2005) 1. sz. 51–74. p. _
37. FKI–BH, CSA, 12. doboz, 288/1969. A csehszlovákiai magyar tudományos élet megindításának eredményei és problémái, és a járási népnevelési szakbizottságok eddigi tevékenysége.
38. A tudomány szerepe a magyar szellemi életben (Ankét a kisebbségi tudomány fogalmáról, helyzetéről, szerepéről és jövőbeli feladatairól). In *Új Mindenés Gyűjtemény*. 9. kötet. Pozsony, Madách, 1990, 163–216. p.

ATTILA SIMON

THE ROLE OF 1968 IN THE DEVELOPMENT OF SCIENTIFIC INSTITUTIONAL SYSTEM

The 1968 gave hope not only for the renewal of the political life of Czechoslovakia and of the political life of the Hungarian community living in Czechoslovakia, but for the revitalization of the whole Hungarian society living in Slovakia. In this process during the period of the Prague Spring – and even after it – the Csemadok had an outstanding role reaching well over its power and actual possibilities that even undertook to re-start the Hungarian scientific life in Slovakia. The conception was after the April of 1969 torpedoed by arising normalization by simply sweeping the plan of the minority scientific institute under the table. To 1970 it came out that the Husak socialism not only cannot tolerate the existence of the separate Hungarian institutional system, but it does not even allow the social role-taking of the Csemadok. From the March of

1971 within the frameworks of the Csemadok hallmarked by István Fábry, Béla Varga, and János Varga the scientific societies organized in 1969–1970 also had no place. Instead of them remained the parades, celebration and the folklore dancers waving towards grandstands.